

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU
ARAPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST I TURSKE JEZIK I KNJIŽEVNOST

Arabizmi u turskom prijevodu romana *Al-Ayyām*
(*Günlerin Kitabı*) autora Ṭahe Ḥusayna

Završni magistarski rad

Kandidat: Džana Porča-Čepalo

Mentor: prof. dr. Kerima Filan

Sarajevo, septembar 2019.

SADRŽAJ:

UVOD	2
KULTURNO-DRUŠTVENA POZADINA	4
<i>Osmanski turski period</i>	4
<i>Leksičko posuđivanje</i>	6
<i>Jezička reforma</i>	7
O KORPUSU	9
ZASTUPLJENOST ARAPSKIH POSUĐENICA U PRIJEVODU ROMANA „DANI“ S ARAPSKOG NA TURSKI JEZIK	11
IMENICE	11
<i>Glagolske imenice</i>	34
PRIDJEVI	35
GLAGOLI	39
<i>Proparticipi</i>	43
ZAMJENICE	45
ZAKLJUČAK	47
LITERATURA	49

UVOD

Jezičko posuđivanje rezultat je dugotrajnog kontakta između dva ili više jezika u kojima su elementi jednog jezika uključeni u drugi. Brojni su razlozi koji su doveli do toga da se leksika preuzima iz arapskog jezika u turski, a kao glavni spomenut ćemo kulturni utjecaj.

Turski jezik bio je izložen i utjecaju perzijskog jezika, osim arapskog. U vokabularu savremenog turskog jezika značajan dio zauzima leksika preuzeta iz arapskog i perzijskog jezika tijekom dugotrajnih i intenzivnih kulturnih utjecaja.

Arapski jezik kao jezik islama te perzijski jezik kao jezik umjetnosti bili su dominantni u orijentalno-islamskom krugu. Budući da je arapski jezik bio jezik „nove“ religije – islama, imao je poseban status, te se upravo zbog tog statusa i odvijalo leksičko posuđivanje, ali i preuzimanje gramatičkih konstrukcija. Pored toga što je arapski jezik vjere, veliki značaj imao je i u polju književnosti, nauke i administracije, što se odrazilo i na spomenuta polja u turskom jeziku. Iako u arapskom jeziku postoje glasovi kojih nema u turskom jeziku, arapsko pismo se dugo koristilo kod Turaka, i to u periodu osmanskog turskog jezika. Pored toga što su se preuzimale riječi iz arapskog jezika, preuzimale su se i morfološke te sintaksičke strukture, što je dovelo do toga da je za razumijevanje osmanskog turskog jezika neophodno i dobro poznavanje arapskog jezika.

Do preokreta je došlo za vrijeme Tanzimata, kada se počela javljati želja da se turski jezik oslobodi velikog utjecaja arapskog i perzijskog jezika. Osnivanjem Republike Turske 1923. godine dolazi do brojnih promjena u turskom jeziku. Jedan od najznačajnijih poduhvata jezičke reforme u turskom jeziku jest taj da se prestaje koristiti arapsko pismo, a umjesto njega je uvedeno latinično pismo. Godine 1932. osnovan je Institut za turski jezik (*Türk Dil Kurumu*), čiji je osnovni cilj bio da se stvori čisti turski jezik eliminiranjem arapskih i perzijskih riječi. Institut za turski jezik izvršio je purifikaciju jezika na način da se arapska i perzijska leksika zamijenjivala francuskom, preuzimale su se riječi iz različitih turskih dijalekata te su ponovo ulazile u upotrebu stare turske riječi koje su snažnim utjecajem arapskog i perzijskog jezika bile potisnute u dijalekte i govorni jezik. Unatoč naporima da se turski jezik očisti od tih utjecaja, danas se u turskom jeziku koristi veoma veliki broj arapskih i perzijskih riječi, što dobro pokazuje koliko je snažna bila ta interferencija tijekom niza stoljeća u krugu islamske kulture.

U ovom radu posvetit ćemo se promatranju arapskih riječi u savremenom turskom jeziku. Opredijelili smo se da na određenom korpusu promatramo riječi koje se koriste u savremenom turskom jeziku, a koje su arapskog porijekla. Zanimat će nas koliko se u prijevodu na turski jezik romana koji je izvorno napisan na arapskom jeziku pojavljuje istovjetnih riječi. Pri tome se nećemo ograničavati na određenu vrstu riječi, već ćemo u radu obuhvatiti bilo koju vrstu riječi koja se pojavi u korpusu. Kao korpus ćemo koristiti djelo na arapskom jeziku *Dani* spisatelja Tahe Huseina, te prijevod djela na turski jezik *Günlerin kitabı* kojeg je uradila Aysen Gür. U potrazi za podudarnim riječima u korpusima obradili smo jedanaest poglavlja romana *Dani*. Na osnovu riječi koje smo pronašli u korpusima, rad smo podijelili prema vrstama riječi, i to na imenice, pridjeve, glagole i zamjenice. U prvom poglavlju ćemo reći nešto o kontaktu arapskog i turskog jezika te kulturno-društvenoj pozadini tog perioda, s ciljem da čitateljima približimo razloge zbog kojeg se odvijalo leksičko posuđivanje. Nakon toga slijedi poglavlje o korpusu u kojem smo naveli kratku biografiju Tahe Huseina, jednog od najpoznatijeg spisatelja moderne arapske književnosti, kako bismo dočarali njegov status u arapskom svijetu, a i šire. Pri analizi primjera iz korpusa, uradit ćemo neku vrstu komparacije riječi u arapskom i turskom jeziku zbog toga što ponekad riječ koja je preuzeta iz arapskog jezika u turskom jeziku ima sasvim drugo značenje.

KULTURNO-DRUŠTVENA POZADINA

Osmanski turski period

Turski jezik je od 11. do 19. stoljeća bio u kontaktu s arapskim i perzijskim jezikom, a Osmanlije su, uvođenjem u turski leksike i gramatičkih konstrukcija iz arapskog i perzijskog jezika, stvarali jezik koji će dobiti ime osmanski jer je odraz svekolike osmanske kulture. Osmanski jezik koristio se u Osmanskoj državi u zvaničnom dopisivanju te naučnim, književnim i drugim djelima.

Osmanski je najznačajniji historijski turski jezik, kako u pogledu dužine vremena u kojem se koristio, tako i brojnosti djela napisanih na tom jeziku.¹ Osmanski turski jezik pisao se arapskim alfabetom. Taj su alfabet Turci počeli upotrebljavati kad su primili islam². Do tada su koristili ujugurski alfabet. Turci su arapsko pismo koristili od 10. do 20. stoljeća.³

Arapski jezik je konsonantski jezik, vokali se ne bilježe, te postoji ograničen broj znakova kojim se vokali označavaju.⁴ Nasuprot tome, vokal u turskom jeziku je konstitutivni element sloga, prema tome i značenja leksičke morfeme. Arapsko pismo je dugo korišteno kod Turaka iako nije odgovaralo glasovnoj strukturi turskog jezika, budući da u arapskom jeziku postoje glasovi kojih nema u turskom jeziku. Takva slova su se u osmanskom jeziku bilježila pri pisanju, ali se izgovor takvih riječi prilagođavao glasovnoj strukturi turskog jezika. Osmansko pismo zapravo je kombinacija arapskog alfabeta te perzijskih slova *p*, *č* i *ž*.

Leksičko posuđivanje odvijalo se unutar zajednica, čak i onih koje nisu pridavale veliki značaj obrazovanju. Posuđivanje je u takvim slučajevima bilo ograničeno na mali broj leksike, odnosno usvajali su se religijski termini kako bi stanovništvo upotpunilo prelazak na islam. Iako je ova

¹ *Historija Osmanske države i civilizacije 2*, priredio Ekmeleddin İhsanoğlu; autori tekstova Mübahat S. Kütükoğlu ... (et al.); prevodioci Kerima Filan ... (et al.), Orijentalni institut, Posebna izdanja, XXIX, Sarajevo, 2008., str. 148.

² Arapski kao jezik Kur'anana i islama njegovao je poseban status. Prihvatanjem islama, Turci su prihvatili i pismo kojim je napisana sveta knjiga *Kur'an*.

³ Op. cit., *Historija Osmanske države i civilizacije 2*, ..., str. 150.

⁴ U arapskom jeziku postoje tri oznake za kratke vokale: *e* (*fetha* ◌َ), *i* (*kesra* ◌ِ) i *u* (*damma* ◌ُ). Pored toga, postoje i oznake za duge vokale, koje se tvore pomoću kratkih vokala koje smo naveli te tzv. slabih konsonanata u arapskom jeziku (ا،و،ي). Tako će *ā* u arapskom jeziku biti: (مَاءٌ) مِآءٌ, *ī* će se tvoriti od *kesre* i slova *y* (جَمِيلٌ), te *ū* pomoću *damma* i slova *w* (دُرُوسٌ).

vrsta leksičkog posuđivanja bila najčešća, nije bilo moguće ostvarivanje tečnosti u jeziku iz kojeg se leksika preuzimala. Leksičko posuđivanje iz arapskog i perzijskog jezika primarno se vršilo zbog visokog statusa kojeg je tada imao arapski jezik, a to je status jezika njihove „nove“ religije i jezika Kur'ana. Budući da turski jezik nije raspolagao pojmovima koje je donijela islamska civilizacija, te nije raspolagao jezičkim znacima kojima bi se ti pojmovi mogli imenovati, došlo je do masovnog usvajanja leksike iz arapskog i perzijskog jezika.

Razdoblja osmanskog jezika:⁵

- *Prijeosmanski turski jezik u Anadoliji* – U ovoj fazi jezika sva zvanična prepiska, kao i pisanje književnih i naučnih djela, odvijala se na arapskom i perzijskom jeziku.
- *Staroosmanski jezik* – U 14. stoljeću dolazi do sve većeg korištenja arapske i perzijske leksike te gramatičkih konstrukcija. U 15. stoljeću veliki broj turske leksike je bio zamijenjen arapskom i perzijskom leksikom. U turski jezik ušle su i gramatičke konstrukcije iz arapskog jezika poput *eşrefü'l-mahlūkāt* (najčasniji među ljudima), *ramazānū'l mübārek* (časni mjesec Ramazan), *ale'l-husus* (posebno), *bilhassa* (naročito) i dr.
- *Klasični osmanski jezik* – pisani je jezik koji se sastojao od elemenata iz arapskog, turskog i perzijskog jezika. U ovom periodu su preuzimane riječi iz arapskog i perzijskog jezika i to na nivou umjetnosti izražavanja, stilskih figura i dugih rečenica. Utjecaj arapskog i perzijskog jezika je bio toliko jak da je u jednom tekstu napisanom na klasičnom osmanskome jeziku sve bilo preuzeto iz arapskog i perzijskog jezika, osim sintakse rečenice te dezinencijalnih i derivatnih sufiksa koji su pripadali turskom jeziku.
- *Novoosmanski jezik* – obuhvaća period od sredine 19. do početka 20. stoljeća. U ovom periodu javlja se težnja za pojednostavlivanjem jezika, a promjene koje su se događale bile su izražene od vremena Tanzimata⁶ do Druge ustavnosti⁷. Jezik je počeo napuštati

⁵ Op. cit., *Historija Osmanske države i civilizacije 2*, ..., str. 151-161.

⁶ Tanzimat je naziv za velike reforme kojima je bilo nužno modernizirati tursko društvo, započete još za vrijeme sultana Selima III. i Mahmuda II., a koje su svoju istinsku realizaciju dočekale tek koncem četvrte decenije 19. stoljeća. godine 1839. U Istanbulu, ispred Topkapı Saraya, na Trgu Gülhane, ministar vanjskih poslova Mustafa Rešid-paša pročitao je dekret pod nazivom Gülhane Hatt-i Hümayunu (Carski proglas od Gülhane), čime je označen početak perioda reformi u tursko-osmanskoj historiji pod nazivom *Tanzimat*. Od tog perioda počinje otvaranje prema Zapadu, događaju se brojne promjene na kulturnom, književnom, društveno-političkom planu. Vidjeti u: op. cit., Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, ..., str. 333.

svoj klasični oblik. Knjige o nauci, koje su se koristile za širenje obrazovanja, počele su se pisati na jeziku kojeg su mogli razumjeti široki krugovi. U procesu pojednostavljivanja jezika veliku ulogu u potiskivanju arapskih i perzijskih riječi i konstrukcija su odigrale novine i časopisi.

Leksičko posuđivanje

Leksičko posuđivanje rezultat je dugotrajnog kontakta između dva ili više jezika u kojima su elementi jednog jezika uključeni u drugi jezik. U nastavku ćemo navesti moguće razloge preuzimanja leksike iz drugih jezika:

- kulturni utjecaj;
- izvorne riječi se više ne koriste te su zamijenjene stranim riječima;
- dvije izvorne riječi su veoma slične, tako da bi zamjena izvorne riječi stranom riječju riješila moguće nejasnoće;
- stalna potreba za sinonimima riječi koje su izgubile svoju ekspresivnu snagu;
- preuzimanjem strane leksike se otvaraju mogućnosti za nove semantičke razlike;
- preuzimanje riječi iz jezika niskog statusa;
- nesvjesno preuzimanje leksike kroz intenzivni bilingvizam.⁸

U osmanskome jeziku lekseme su se preuzimale iz arapskog jezika u cjelosti – u jednini, u množini, s oznakom roda, s prijedlozima i dr.⁹ Za razumijevanje osmanskog turskog jezika bilo je neophodno i dobro poznavanje arapskog i perzijskog jezika.

⁷ Druga ustavnost (tur. *İkinci Meşrūtiyet*) proglašena je 1908. godine, nedugo nakon Mladoturske revolucije kojom je sultan Abdul Hamid II bio prisiljen da ponovo uspostavi ustavnu monarhiju oživljavanjem parlamenta i Ustava iz 1876. O Drugoj ustavnosti i Mladoturskoj revoluciji više vidjeti u: Maja Vonić, “Mladoturska revolucija”, u: *Essehist : časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 3., No. 3., Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek, 2011., str. 53-60.

⁸ Sebastian Moya, *The History of Arabic Loanwords in Turkish*, https://www.swarthmore.edu/sites/default/files/assets/documents/linguistics/2009_smoya.pdf, pregledano: 5. april 2019.

⁹ Npr. riječ معلومات imenica je u pluralnom obliku ženskog roda te znači *informacije*. Ova riječ arapskog porijekla je u ovakvom obliku prenesena u turski jezik (*malumat*), gdje je dobila donekle drugačije značenje (*znanje*,

Korijen u arapskom jeziku (*radix*, جَدْرٌ، أَصْلٌ) je najbitniji dio riječi (korijenski morfem) u kome je sadržano njeno opće, osnovno značenje. U arapskom se jeziku korijenom riječi smatra samo njen konsonantski skelet, sastavljen od korijenskih konsonanata (radikala). On nema samostalne upotrebe u jeziku, ali s vokalima, uz dodatne konsonante, stvara osnove iz kojih se tvore konkretno upotrebljivi oblici. Najmnogobrojniji, i (za semitske jezike uopće), najkarakterističniji korijeni u arapskom jeziku su oni sa tri radikala (tzv. trilitere).¹⁰ Budući da u arapskom jeziku korijen riječi nosi osnovno značenje te služi za formiranje drugih riječi upotrebom različitih paradigmi, jedan od razloga leksičkog posuđivanja, i to primarno iz arapskog, a ne iz perzijskog jezika, upravo je morfologija arapskog jezika.¹¹

Vokalna harmonija u turskom jeziku je uspostavljanje vokalskih parova po kriteriju *stabilnost:labilnost* ili *palatalnost:velarnost* (a, ı, o, u : e, i, ö, ü), odnosno podrazumijeva princip sufiksacije i progresivne asimilacije prema klasi vokala posljednjeg sloga riječi.¹²

Riječi stranog porijekla, uključujući one iz perioda kada je osmanski jezik masovno preuzimao leksičke jedinice iz arapskog i perzijskog jezika, su do danas ostale prepoznatljive zbog toga što se nisu poštovala pravila vokalne harmonije, kao npr. u riječima *memur* i *insan*.

Jezička reforma

poznavanje, obaviještenost), te ima značenje singulara. Također, konstrukcija *maalesef* (*nažalost*) prenesena je iz arapskog u turski jezik. U arapskom jeziku navedena konstrukcija je prijedložna fraza مَعَ الْأَسْفِ (*nažalost*) koja se sastoji od prijedloga مَعَ (*sa*) i imenice الْأَسْفِ (*tuga, žalost*) te je u potpunosti prenesena u turski jezik.

¹⁰ Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999., str. 154.-155.

¹¹ Proces formiranja riječi u arapskom jeziku je predviljiv, npr. korijen KTB u arapskom jeziku nosi značenje *pisanja*. Ukoliko se taj korijen uvrsti u paradigmu za npr. *particip aktivni* (glagolski pridjev radni; paradigma za ovaj oblik je *fā'il*), dobit ćemo riječ *kātib*, što znači *pisac*, a isti sistem vrijedi ukoliko u bilo koju paradigmu uvrstimo ovaj korijen (كَتَبَ – *pisao je*; مَكْتُوبٌ – *napisano je*; مَكْتَبَةٌ – *biblioteka* i dr.). Također, upotrebom istog rasporeda vokala morfološki oblik ostaje isti, a značenje riječi će zbog korijena biti različito; već spomenuta paradigma za particip aktivni je *fā'il*, tako da ćemo uvrštavanjem bilo kojeg korijena u spomenutu paradigmu dobiti riječ koja će označavati vršitelja radnje (*kātib* – *pisac*, *sākin* – *stanovnik*, *tāğir* – *trgovac* i dr.).

¹² O zakonu vokalne harmonije u turskom jeziku više vidjeti u: Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna zaklada, Zagreb, 1996., str. 9, 28-29, 31. Ovdje autor navodi da se odstupanja od zakona vokalne harmonije susreću kod riječi stranog porijekla, kao što su: *sahip, keman, komisyon, aktör, enstitü* i dr.

Za vrijeme Tanzimata počela se javljati potreba za reformama u jeziku, odnosno želja da se turski jezik oslobodni ogromnog utjecaja arapskog i perzijskog jezika te da bude jezik kojeg će svaki Turčin razumjeti s lakoćom. Intelektualci tog perioda zagovarali su ideje da se trebaju eliminirati strane konstrukcije, da se umjesto stranih riječi trebaju upotrebljavati izvorne turske riječi ukoliko ih ima, a da se strane riječi koje su već široko u upotrebi ne eliminiraju, a neki su zagovarali i potpunu purifikaciju (tur. *tasfiyecilik*) jezika od stranih riječi.

Godine 1923. uspostavlja se moderna Republika Turska s Mustafom Kemalom Atatürkum kao prvim predsjednikom. Godine 1928. prestaje se koristiti arapsko, a počinje se koristiti latinično pismo, što je jedan od najznačajnijih poduhvata jezičke reforme (tur. *dil devrimi*). Godine 1932. na Atatürkovu inicijativu osnovan je Institut za turski jezik¹³ (tur. *Türk Dil Kurumu*), čiji je zadatak bio da stvori čisti turski jezik eliminiranjem arapskih i perzijskih riječi.

Purifikacija se vršila na sljedeće načine:

- tvorbom riječi pomoću sufiksa, od kojih su se neki nastojali što više revitalizirati;
- uvođenjem izvornih turskih riječi i korijena koji su, pod pritiskom arapske i perzijske leksike u doba modernog klasičnog osmanskog jezika, bili sasvim potisnuti;
- „pozajmljivanjem“ riječi iz drugih turkijskih jezika;
- supstitucijom arapskih i perzijskih riječi riječima iz francuskog jezika.¹⁴

Unatoč silnim naporima da se turski jezik potpuno „očisti“ od utjecaja arapskog i perzijskog jezika, takvo nešto je bilo nemoguće, budući da su i arapski i perzijski jezik veoma dugo bili u kontaktu s turskim jezikom. Arapska i perzijska leksika je duboko ukorijenjena u turski jezik, što potvrđuje činjenica da se, unatoč purifikaciji turskog jezika, i dalje koristi veliki broj arapskih riječi.¹⁵

¹³ Dalje u tekstu: TDK.

¹⁴ Op. cit., Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog...*, str. 447.

¹⁵ TDK je 2005. godine objavilo rječnik *Güncel Türkçe Sözlük* u kojem se danas nalazi 121 509 riječi, među kojima je 14 981 stranog porijekla. Među riječima stranog porijekla prvo mjesto pripada arapskim posuđenicama, kojih je u spomenutom rječniku 6 463. (Vidjeti u: Halit Dursunoğlu, „Türkiye Türkçesindeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları“, u: *Turkish studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol 9/9, Ankara, 2014, str. 145. ; <http://www.tdk.org.tr/>, pregledano: 5. april 2019.).

O KORPUSU

Za izradu ovog rada kao korpus ćemo koristiti djelo *Dani* autora Tahe Huseina¹⁶ te prijevod ovog djela na turski jezik, kojeg je uradila Ayşen Gür¹⁷.

Taha Husein je arapski pisac modernog doba koji je nosio titulu *stup književnosti* (ar. عَمِيدُ الْأَدَبِ, ‘amīd al-'adab) te koji je poznat po svojim književnohistorijskim studijama, književnoj kritici i književnoumjetničkim djelima. Taha Husein spada među autore koji su u arapskoj književnosti donijeli neke novine kao što su otvaranje puta nekim novim književnim vrstama, kao i nametanje postulata *umjetničke iskrenosti*¹⁸, što je značilo da se arapska književnost počinje približavati savremenom svijetu.

Rođen je 1889. godine u mjestu Mağağa, u Gornjem Egiptu. Husein je već u trećoj godini života ostao slijep, što je tada bilo sasvim uobičajeno. Sudbina slijepih mladića bila je da se opredjeljuju za hifz i teološke znanosti. Tako je i Taha veoma rano naučio Ku'ran napamet, a u trinaestoj godini je započeo studij teologije i jezika na Univerzitetu al-Azhar¹⁹.

U svijetu je također veoma cijenjen. Dodijeljen mu je počasni doktorat znanosti u Francuskoj, Španiji, Italiji, te čitav niz odlikovanja po arapskim zemljama. Kandidiran je za Nobelovu nagradu za književnost, a dan uoči smrti dobio je Nagradu Ujedinjenih naroda za doprinos ostvarenju i zaštiti prava čovjeka. Smrt ga je pretekla za jedan dan te nije otputovao u New York na uručenje nagrade – umro je 26. oktobra 1973. godine.²⁰

¹⁶ Tāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*, al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa 'al-ṭaqāfa, 2014.

¹⁷ Ayşen Gür, *Günlerin Kitabı*, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 2015.

¹⁸ Umjetnička iskrenost je jedan od važnih postulata arapske književnosti modernog doba. O tome vidjeti više u: Esad Duraković, *Poetika arapske književnosti u SAD : prožimanje književnih tradicija*, Connectum, Sarajevo, 2005., str. 134.-147.

¹⁹ Univerzitet al-Azhar je vodeća ustanova visokog obrazovanja u Egiptu, čuvena u svijetu zbog svoje uloge u islamskoj nauci i obrazovanju. Drugi je najstariji univerzitet u svijetu s kontinuiranim radom od svog osnivanja. Kao najstariji egipatski, i općenito univerzitet u muslimanskom svijetu, danas predstavlja najprestižniji univerzitet u muslimanskom svijetu. (https://bs.wikipedia.org/wiki/Univerzitet_Al-Azhar, pregledano: 5. mart 2019.).

²⁰ Esad Duraković, *Prolegomena za historiju književnosti orijentalno-islamskog kruga*, Connectum, Sarajevo, 2005., str. 431.-432.

Huseinovo djelo *Dani* također predstavlja značajnu novinu, budući da je do objavljivanja ovog djela autobiografski žanr skoro nepoznat arapskoj književnosti. *Dani* su prevedeni na mnoštvo jezika u svijetu, a na arapskome jeziku su doživjeli čitav niz izdanja.²¹

Dani su svjedočanstvo o autorovom djetinjstvu i dječastvu, učenju, saznavanju, i to takve preciznosti da i najsitnije pojedinosti – imena, događaji, knjige, zablude, intimna zbivanja – predstavljaju minuciozno uspostavljanje tadašnjeg autorovog iskustva. *Dani* su i objektivno svjedočenje o jednom životnom putu, sredini i istorijskom trenutku, oni su realistična priča o slijepom dječaku kome se postepeno razdanjuje, o spoznavanju svijeta kroz bolne ozljede i sukobe, o čudesnoj snazi volje u nejakome biću, o mirenju sa zaostalošću (jednom od najsnažnijih autorovih impulsa, možda upravo zato što je ona odnijela Tahi vid), nemirenju sa neznanjem, glupošću, sebičnošću i šarlatanstvom. To je gotovo priča-bajka o samosavlađivanju, o nevjerovatnoj snazi duha koja bježe bitke sa zatečenim i ne posustaje u pobuni. Sveopćoj pobuni: protiv vjerske zatucanosti i onih koji je podržavaju i njeguju, od hodže u mektebu do derviških šejhova i profesora na Azharu, kao i protiv okoštalog tradicionalizma i intelektualne začahurenosti.²²

²¹ Taha Husein, *Dani*, s arapskog preveo Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 1998., str. 12.

²² Taha Husein, *Dani*, s arapskog preveo Nijaz Dizdarević, Svjetlost, Sarajevo, 1979., str. 206.-207.

ZASTUPLJENOST ARAPSKIH POSUĐENICA U PRIJEVODU ROMANA „DANI“ S ARAPSKOG NA TURSKI JEZIK

U analizi primjera iz korpusa uradili smo vrstu komparacije riječi u arapskom i turskom jeziku zbog toga što ponekad riječ preuzeta iz arapskog jezika u turskom jeziku ima potpuno drugo značenje.

Prilikom traganja za riječima arapskog porijekla navodili smo samo one riječi čije se semantičko značenje²³ podudaralo i u izvornom tekstu i u prijevodu na turski jezik. Pri tome smo navodili i rječnička značenja koja riječi imaju i u arapskom i u turskom jeziku. Također, trebamo spomenuti i da je porijeklo svake riječi koju smo naveli u radu provjereno u rječniku savremenog arapskog jezika.²⁴

U ovom dijelu rada izdvojili smo riječi iz arapskog jezika koje smo pronašli u prijevodu na turski jezik romana „Dani“ arapskog autora Tahe Huseina. Tokom analize nismo se ograničili na određenu vrstu riječi, već smo zanimanje usmjerili na sve vrste riječi. U skladu s tim, ovaj dio rada smo podijelili na imenice, pridjeve, glagole i zamjenice.

IMENICE

dünya

Imenica *dünya* u arapskom jeziku ima sljedeća značenja: *ovozemaljski /život/, ovaj svijet, zemlja, ovozemna dobra, vrijeme*²⁵, a u savremenom turskom jeziku znači: *1. astr. planeta Zemlja, zemljina kugla, 2. krug, sredina, društvo, 3. zemlje sa istom ideologijom*²⁶.

²³ Pored semantičkog značenja, ovdje želimo ukazati i na podudaranje korijena riječi. Naime, javljaju se primjeri kada je riječ preuzeta iz arapskog jezika istog oblika i u turskom jeziku (npr. i u arapskom i u turskom jeziku upotrijebljena je imenica *dünya*), a postoje i primjeri kada je korijen riječi isti, a morfološki obrazac nije (npr. u primjeru na arapskom jeziku upotrijebljena je particip *muhtâğ*, dok je u prijevodu na turski jezik upotrijebljena imenica *ihtiyaç*). Obje riječi nastale su iz korijena *ħyğ*, te su upotrijebljene u istom značenju).

²⁴ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 2004.

²⁵ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski, ...*, str. 460.

²⁶ Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014., str. 436.

- *Aralarından sıyrılmasını önleyerek, sola doğru sınırsızca, sağa doğruysa **dünyanın** o taraftaki ucuna kadar uzandıklarını hatırlıyordu.* (str. 13)

... و كان يمتد عن يمينه إلى آخر الدُّنْيَا من هذه الناحية.

U navedenom primjeru arapska riječ *dünya* pojavljuje se u genitivnoj vezi²⁷ s imenicom *آخر*. Ta sintagma znači *drugi svijet, kraj svijeta*. U prijevodu na turski jezik upotrijebljena je konstrukcija *dünyanın o taraftaki ucu*. Imenica *dünya* je u navedenom primjeru na poziciji prvog člana prve genitivne veze²⁸, a drugi član je sintagma *o taraftaki ucu*. Cijela konstrukcija daje značenje *dio svijeta koji je s one druge strane*. U nastavku ćemo navesti primjer gdje je imenica *dünya* upotrijebljena u istoj konstrukciji kao i u prethodnom primjeru.

- *Halbuki '**dünyanın** o taraftaki ucu' uzak değildi.* (str. 13)

و كان آخر الدُّنْيَا من هذه الناحية قريبا...

Navedena konstrukcija ima isto značenje kao i u prethodnom primjeru – *dio svijeta s one druge strane*. Kao što možemo vidjeti, imenica *dünya* je zadržala značenje iz arapskog jezika, te se i u savremenom turskom jeziku koristi u značenju *svijet, dunjaluk*.

hasır

²⁷ Genitivna veza (الإضافة) veza je između dvije ili više imenica kojom se izražava pripadnost. Prvi član genitivne veze naziva se *odrednica*, a sljedeći članovi genitivne veze nazivaju se *odredbenica*. O genitivnoj vezi u arapskom jeziku više vidjeti u: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika...*, str. 497.-499; Šaćir Sikirić, Muhamed Pašić i Mehmed Handžić, *Gramatika arapskog jezika*, Državna štamparija u Sarajevu, Sarajevo, 1936., str. 55.-57.

²⁸ Prvom genitivnom vezom u turskom jeziku naziva se imenička fraza čiji je determinator u genitivu, a upravni član s posvojnim sufiksom za treće lice *-(s)i/-(s)ı*. O genitivnoj vezi u turskom jeziku vidjeti u: op. cit., Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog...*, str. 110.-115.

Imenica *hasır* arapskog je podrijetla te u arapskom jeziku ima sljedeća značenja: *rogožina, hasura, tkanina, strana, zatvor i dr.*²⁹ U turskom jeziku imenica *hasır* ima značenje *asura, prostirka od slame*, ali isto tako može označavati i pridjev u značenju *pleten*³⁰. U bosanskom jeziku također postoji turcizam *hasura* u značenju *prostirač ispleten od meke trstike*³¹.

- *Sonra onu küçük bir odanın bir köşesine taşırlandı, ablası, üstüne bir örtü serdiği hasır bir şilteye yatırır, üzerine ikinci bir battaniye fırlattıktan sonra kardeşini yüreği özlemle dopdolu bırakıp çeker giderdi.* (str. 13)

ثم ينقل إلى زاوية في حجرة صغيرة، فتنيمه أخته على حَصِيرٍ قد بسط عليها لحاف...

Iako je riječ preuzeta iz arapskog jezika, u turskom jeziku se ne koristi u istom značenju kao i u arapskom jeziku, što najbolje možemo vidjeti iz funkcije koju riječ ima u rečenici. U arapskom jeziku je imenica u funkciji adverbijalne oznake za mjesto (عَلَى حَصِيرٍ – na *hasuri*), dok je u turskom jeziku pridjev u funkciji atributa imenice *şilte* (*hasır bir şilte – pleteni madrac*).

hava

Riječ *hava* u arapskom jeziku ima značenja: *zrak, (uz)vazduh, atmosfera, vjetar, vrijeme, podneblje, klima, ćudljivost i dr.*³² U rječniku turskog jezika za imenicu *hava* navode se značenja: *1. vazduh, atmosfera, 2. svi događaji vezani za meteorologiju, vreme, 3. klima*³³.

- *zaman kulak kabartır, duvarları deecek bir kesinlikle, ozanın gök yüzünün altında, açık havada yükselen tatlı ezgilerini yakalamaya çalışırdı.* (str. 13)

... لعله يستطيع أن يصله بهذه النغمات الحلوة التي يرددها الشاعر في الهوائ الكلكق تحت السماء.

²⁹ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 302.

³⁰ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 615.

³¹ Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1985., str. 318.

³² Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 1599.

³³ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 619.

U navedenom primjeru na arapskom jeziku pojavljuje se u okviru prijedložne fraze *في الهواء* koja znači *u zraku*. U turskom prevodu romana *al-Ayyām* imenica hava pojavljuje se u konstrukciji *açık havada*, što znači *po vedrom vremenu*. Imenica hava je zadržala svoje značenje i u turskom jeziku.

ifrit

Riječ *ifrit* u arapskom jeziku označava *vraga, demona, zloduha*³⁴, a isto značenje preneseno je i u turski jezik.

- *Geceleri suratı açık kalırsa evlerin köşelerinde yaşayan ve altında yitip giden ifritlerin saldırısına uğrayacağına inanırdı.* (str. 14/15)

... فلا بدّ من أن يعبث به عِفْرِيْتُ مِنَ الْعَفَارِيْتِ الكَثِيْرَةِ التي كاتت تعمّر أقطار البيت...

U arapskom jeziku postoje brojni načini za izražavanje plurala, među kojima je i onaj naveden u ovome primjeru. Tako konstrukcija *عِفْرِيْتُ مِنَ الْعَفَارِيْتِ* (*ifrit od ifrita*) ustvari označava plural imenice *ifrit*, tj. ima značenje *ifriti*. U turskom jeziku preuzet je oblik imenice *ifrit* u singularu uz koji se dodao turski nastavak za množinu *-ler/-lar* i na taj način se izrazio plural imenice *ifrit*. Imenica *ifrit* u turskom jeziku ima isto značenje kao i u arapskom jeziku.

- ... bu **ifritler** yerin altından fırlar, boşluğu düşsel dansları ve garip çığlıklarla karışık fısıldamalarıyla doldururlardı. (str. 15)

... صعّدت هذه الْعَفَارِيْتُ من تحت الأرض و ملأت الفضاء حركة و اضطرابا و تھامسا و صياحا.

³⁴ Op. cit. Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 983.

U navedenom primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je pluralni oblik riječi ifrit **العَفَارِيثُ**. U primjeru na turskom jeziku upotrijebljena je konstrukcija singulara arapske imenice *ifrit* te turskog pluralnog nastavka *-ler/-lar*, te u oba primjera imenice vrše funkciju subjekta u rečenici, a i značenje imenice je u oba jezika isto.

- ... *çünkü kimisi gerçek horozun şarkısıydı, kimileri de oyun oynamak ya da şeytansı bir kumazlık tasarlamak için horoz kılığına giren ifritlerin sesiydi.* (str. 15)

فأما بعضها فكانت أصوات ديكة حقا، و أما بعضها الآخر فكانت أصوات عَفَارِيثٍ تتشكل بأشكال الديكة و تقلدها عبثا و كيدا.

U primjeru na arapskom jeziku imenica ifrit je upotrijebljena kao drugi član genitivne veze, a prvi član je imenica **أَصْوَاتُ عَفَارِيثٍ** (glasovi). Konstrukcija **أَصْوَاتُ عَفَارِيثٍ** (*glasovi ifritā*) vrši funkciju subjekta rečenice. U prijevodu na turski jezik upotrijebljena je konstrukcija *ifritlerin sesi*, koja je također u formi genitivne veze, gdje je drugi član (ses – glas) upotrijebljen u formi singulara, ali u značenju množine.

şeyh

Imenica şeyh je arapskog porijekla, a označava *starca, starješinu, profesora, učenjaka*³⁵. U turskom jeziku ima značenje *starješine tekije, prvaka derviškog reda te poglavara arapskog plemena*³⁶. U bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku³⁷ ova imenica se koristi kao turcizam u obliku *šejh*.

³⁵ Op. cit. Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 773.

³⁶ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 916.

³⁷ U nastavku ćemo bosanski, hrvatski i srpski jezik označavati kao BHS.

- *zaman sesler hemen hemen kesilir, kaynaşma durulurdu; Şeyh abdest alır, namazını kılar, kahvesini içerek işine giderdi.* (str. 16)

حينئذ تخفت الأصوات و تهدأ الحركة, حتى يتوضأ الشيخ و يصلي و يقرأ ورده و يشرب قَهْوَتَهُ و يمضي إلى عمله.

Imenica şeyh u oba navedena primjera vrši funkciju subjekta u rečenici, a značenje imenice u turskom jeziku se podudara sa značenjem u arapskom jeziku, a to je značenje *učenjaka*.

kahve

Riječ kahva arapskog je porijekla te znači kafa.³⁸

- *zaman sesler hemen hemen kesilir, kaynaşma durulurdu; Şeyh abdest alır, namazını kılar, kahvesini içerek işine giderdi.* (str. 16)

حينئذ تخفت الأصوات و تهدأ الحركة, حتى يتوضأ الشيخ و يصلي و يقرأ ورده و يشرب قَهْوَتَهُ و يمضي إلى عمله.

U primjeru na arapskom jeziku imenica kahve je objekat glagola يَشْرَبُ (*on pije*) te je uz imenicu upotrijebljen pronominalni sufiks ُ za treće lice jednine muškog roda³⁹. Konstrukcija يَشْرَبُ قَهْوَتَهُ ima značenje *pije svoju kahvu*. U primjeru na turskom jeziku imenica kahve također vrši funkciju objekta glagola içmek (*piti*), a upotrijebljena je s posvojnim sufiksom za treće lice jednine –(s)i.

³⁸ Teufik Muftić navodi da riječ قهوة znači: *kafa, vino, čisto mlijeko, miris*. U početku je riječ *kahve* označavala vino, a danas je primarno značenje ove riječi upravo kafa. U BHS jeziku se također koristi riječ kahva, koja je u jezik ušla preko turskog jezika, što bi značilo da je u procesu preuzimanja riječi imenica kahve već označavala kafu, a ne vino. Vidjeti u: Op. cit., *Arapsko-bosanski rječnik...*, str. 1244.

³⁹ Pronominalni sufiks ili spojena lična zamjenica je drugi član genitivne veze te ima značenje naših posvojnih zamjenica. O tome više vidjeti u: Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga...*, str. 401.

Konstrukcija kahvesi znači *njegova kahva*. Kao što možemo vidjeti, riječ kahve se u tom značenju i danas koristi u turskom, a i u drugim jezicima svijeta.

timsah

Imenica timsah u arapskom jeziku označava *krokodila*⁴⁰, a isto značenje ima i u savremenom turskom jeziku⁴¹.

- *Yalnızca bu kanalın kendi yaşadığı dünyadan apayrı, garip değişik sayısız varlıkla dolu bambaşka bir dünya olduğunu hiçbir kuşkuya yer bırakmayan bir kesinlikle biliyordu. İnsanları bir lokmada çiğ çiğ yutan timsah burada yaşıyordu işte.* (str. 17)

... و إنما كان يعلم يقينا لا يخالطه الظن أن هذه القناة عالم آخر مستقل عن العالم الذي كان يعيش

فيه, عمره كائنات غريبة مختلفة لا تكاد تحصى؛ منها التماسيح التي تزدد الناس ازدرادا...

U navedenom primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je pluralni oblik imenice timsah التَّماسِيحُ

(*krokodili*) te uz imenicu odnosna rečenica التَّماسِيحُ الَّتِي تَزْدَرِدُ النَّاسَ إِزْدِرَادًا (*krokodili koji gutaju*

ljude) u funkciji atributa imenice. U primjeru na turskom jeziku upotrijebljen je singular imenice u značenju množine koji također ima svoj atribut, a to je konstrukcija *insanları bir lokmada çiğ çiğ yutan timsah* (*krokodili koji progutaju ljude u jednom zalogaju*).

ihtiyaç

Imenica حَاجَةٌ, koju vidimo u narednom primjeru, u arapskom jeziku znači *potreba, nužda, potrebna stvar, želja, molba* itd.⁴² Premda se u turskom jeziku koristi arapska riječ hacet, koja se

⁴⁰ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 165.

⁴¹ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 976.

⁴² Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 340.

u rječniku objašnjava značenjima: 1. *neophodnost, potreba*, 2. *nužda*, u turskom prijevodu romana “Dani” (*Günlerin Kitabı*), u ovdje navedenoj rečenici, nije upotrijebljena ta riječ nego jedna druga imenica, koja ima isti korijen kao i imenica *hacet*. Riječ je o imenici *ihtiyaç*. U arapskom jeziku imenica احتياج pripada osmoj proširenoj vrsti glagola⁴³, te ima sljedeća značenja: *potreba, siromaštvo, oskudica, bijeda*⁴⁴. U turskom jeziku *ihtiyaç* znači: 1. *potreba, nužda, neophodnost*, 2. *želja da se nešto postigne, uradi, ambicija*, 3. *siromaštvo, bijeda, oskudica*⁴⁵.

- *yüziğe de çok ihtiyacı vardı doğrusu...* (str. 17)

... فيظفر في بطنها بهذا الخاتم، فقد كانت حاجته إليه شديدة...

U primjeru kojeg smo naveli imenica *حاجة* pojavljuje se u obliku *حاجته*, što znači *njegova potreba*. Ova konstrukcija predstavlja genitivnu vezu, gdje je *حاجة* prvi član, a *ه* je spojena lična zamjenica za treće lice jednine muškog roda, te zajedno čine genitivnu vezu. Ova konstrukcija ima funkciju subjekta.

Iz prijevoda na turskom jeziku možemo vidjeti da arapskoj imenici *hacet* odgovara imenica *ihtiyaç* te da je u turskom jeziku došlo do semantičke diferencijacije među imenicama *hacet* i *ihtiyaç*.

U sljedećem primjeru ćemo vidjeti da se imenica *ihtiyaç* u turskom jeziku koristi i kada se u arapskom jeziku upotrijebi neki drugi oblik korijena **hyğ**.

⁴³ Proširene glagolske vrste u arapskom jeziku su posebni oblici obrazovani na razne načine tvorbe iz pripadajućih korijena. Po tradicionalnoj arapskoj gramatici oni su nastali iz 1. vrste trilitera, a postoji 15 proširenih vrsta glagola. Imenica احتياج pripada 8. vrsti glagola. Glagoli te vrste mogu imati refleksivno značenje prema 1. vrsti, značenje uzajamnosti, a neki glagoli mogu imati i pasivno značenje. Teufik Muftić navodi da ponekad radnju može vršiti subjekt u svoju korist, pa se u našem jeziku često može zanemariti nijansa u značenju između glagola 8. i 1. vrste, što je slučaj s imenicom *حاجة*, koja pripada 1. vrsti glagola, te احتياج, koja pripada 8. vrsti glagola. Vidjeti u: Op. cit., *Gramatika arapskoga...*, str. 326.

⁴⁴ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 340.

⁴⁵ Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014., str. 676.

- *Birinin ekmek parasına ihtiyacı vardı, öteki de okulda kendisine yardımcı olabilecek biri olmadan her işin altından kalkamazdı.* (str. 38)

أحدهما محتاج إلى أن يعيش، و الآخر محتاج إلى من يدبر له أمور الكتاب.

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je oblik participa aktivnog⁴⁶ مُحتَاجٌ koji znači *onaj koji ima potrebu (za nečim)*, ali se u navedenom primjeru ne koristi kao pridjev, već ima glagolsku vrijednost te se prevodi na sljedeći način: *Jedan od njih dvojice imao je potrebu da živi...* U turskom jeziku također postoji arabizam *muhtaç* koji ima isto značenje kao i u arapskom jeziku - *koji ima potrebu za čime*⁴⁷, ali u prijevodu na turski jezik upotrijebljena je imenica *ihtiyaç* s posvojnim sufiksom za treće lice jednine *-(s)i/-(s)ı*, što u ovom slučaju odgovara primjeru na arapskom jeziku gdje se particip ponaša kao glagol.

halka

Imenica *halka* je arapskog porijekla i ima sljedeća značenja: *kolut, prsten, narukvica, naušnica, krug* i dr.⁴⁸ Ova imenica ima ista značenja i u savremenom turskom jeziku.

- *Küçük dostumuzu kucaklar, burnundaki halka da çocuğun yüzüne çarptıkça en az uyandırdığı korku kadar canını yakardı.* (str. 18)

... التي كانت اتخذت في أنفها حلقة من الذهب كبيرة...

U navedenom primjeru na arapskom jeziku حَلَقَةٌ označava prsten, a isto značenje ima i u primjeru na turskom jeziku. U oba primjera imenica *halka* se pojavljuje u funkciji subjekta u rečenici.

⁴⁶ Particip aktivni (glagolski pridjev radni) je pridjev koji, u određenim slučajevima, može i imeničku te glagolsku vrijednost. O participu aktivnom u arapskom jeziku više vidjeti u: Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga...*, str. 418.

⁴⁷ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 705.

⁴⁸ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 323.

muallim

Imenica muallim arapskog je porijekla te znači *učitelj*. U turskom jeziku muallim je arhaični izraz koji također znači *učitelj*, a kojeg je u savremenom jeziku zamijenio izraz *hoca*.

- *Sık sık sağa, ‘muallim’in bahçesine kadar yürüdüğünü, orada elma yeyip, nane ve fesleğın topladığını da anımsıyordu.* (str. 19)

... حتى وصل إلى حديقة المُعلِّمِ و أكل فيها غير مرة تفاحا، و قطف له فيها غير مرة نَعْنَاع و ریحان.

U primjeru na arapskom jeziku imenica muallim je upotrijebljena u okviru genitivne veze حِدَيْقَةُ

المُعَلِّمِ (*učiteljev vrt*) koja ima funkciju obavezne adverbijalne dopune glagola وَصَلَ (*doći, stići*). U

primjeru na turskom jeziku također se pojavljuje u okviru genitivne veze *‘muallim’in bahçesi*, što također znači *učiteljev vrt*. Iako je imenica *muallim* arhaična u savremenom turskom jeziku, smatramo da je prikladnija upotreba ove imenice u odnosu na imenicu *hoca*, budući da je sematičko polje imenice *hoca* veoma široko u savremenom jeziku te nije ograničeno samo na značenje učitelja.

nane

Imenica nane arapskog je porijekla te znači *metvica, nana*, a i u savremenom turskom jeziku ima isto značenje. Ova imenica se kao turcizam koristi i u bosanskom jeziku.⁴⁹

- *Kimbilir kaç kez, babasının kırk yılda bir verdiği, karşılığında nane şekeri almaya düşlediği parayı onun eline tutuşturmuştu!* (str. 39)

... و الذي كان يريد أن يشتري به أقراص النَّعْنَاعِ.

⁴⁹ Imenica nane se u bosanskom jeziku koristi u obliku *nana*. Vidjeti u: op. cit., Abdulah Škaljić, *Turcizmi...*, str. 487.

U navedenom primjeru na arapskom jeziku imenica *nane* upotrijebljena je kao drugi član genitivne veze. Prvi član je imenica أَقْرَاصُ (*jufka, kolut, tableta* i dr.⁵⁰), a zajedno čine konstrukciju أَقْرَاصُ النَّعْنَاعِ (*slatko od nane*⁵¹) koja ima funkciju objekta u rečenici. U prijevodu na turski jezik imenica *nane* je prvi član genitivne veze, a drugi član je imenica *şeker*. Konstrukcija *nane şeker* ima isto značenje kao i navedena konstrukcija u arapskom jeziku – *slatko od nane*.

hüzün

Hüzün je imenica arapskog porijekla (ar. حُزْنٌ) te znači *žalost, tuga, sjeta, neveselost, jad*⁵², a isto značenje ima i u savremenom turskom jeziku.

- *Ancak bu öfke az sonra sessiz ve derin bir hüzne dönüştü.* (str. 20)

و لكن لم تلبث هذه الحفيظة أن استحالت إلى حُزْنٍ صامت عميق...

U primjeru na arapskom jeziku imenica *hüzün* upotrijebljena je u okviru prijedložne fraze, skupa s prijedlogom إِلَى⁵³, koja je u funkciji obavezne adverbijalne dopune glagola اسْتَحَالَتْ (*promijeniti se*). Konstrukcija اسْتَحَالَتْ إِلَى حُزْنٍ znači *pretvorila se u tugu*. U primjeru na turskom jeziku glagol *dönüşmek* znači *pretvoriti se* te zahtijeva da imenica koja slijedi iza bude u dativu⁵⁴, što u ovom primjeru imenicu *hüzün* čini obaveznom adverbijalnom dopunom glagola

⁵⁰ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 1183.

⁵¹ Adekvatan prijevod za konstrukciju اقراص النعناع bio bi *mentol bomboni*.

⁵² Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 291.

⁵³ Prijedlogom إِلَى u arapskom jeziku izražava se kretanje ka nekom mjestu te odgovara padežu dativu u turskom jeziku. O prijedlogu إِلَى u arapskom jeziku vidjeti u: Ron Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, Librairie du Liban, Paris, 2004., str. 291.-294.

⁵⁴ Dativ je u turskom jeziku padež kretanja te se najčešće sreće uz glagole koji imaju značenje kretanja ili usmjerenja ka cilju te dostizanja tog cilja. O dativu u turskom jeziku više vidjeti u: Op. cit., Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog...*, str. 81.-86; G. L. Lewis, *Turkish Grammar*, Oxford University Press, New York, 1985., str. 36.-37.

dönüşmek, a konstrukcija *hüzne dönüştü* ima isto značenje kao i konstrukcija iz primjera na arapskom jeziku – *pretvorila se u tugu*.

hareket

Hareket je riječ arapskog porijekla koja znači *pokret, gest*, a isto značenje ima i u savremenom turskom jeziku.

- *andan sonra hareketleri kısıtlı, ölçülü hale geldi, korku ve çekingenlikle doldu.* (str. 21)

من ذاك الوقت تقيدت حركاته بشيء من الرزانة و الإشفاق و الاحياء لا حد له.

U navedenom primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je pluralni oblik imenice حَرَكَاتٌ⁵⁵ te uz imenicu i pronominalni sufiks za treće lice muškog roda هُ . Konstrukcija حَرَكَاتُهُ znači *njegovi pokreti*. Unatoč tome što u arapskom jeziku postoji pluralni oblik imenice hareket, u primjeru na turskom jeziku upotrijebljen je oblik *hareketler*, koji je sačinjen od arapske imenice hareket u singularu te turskog nastavka za plural *-ler/-lar*. I u primjeru na turskom jeziku upotrijebljen je sufiks za treće lice muškog roda *-(s)i/-(s)ı*. Navedena konstrukcija hareketleri znači *njegovi pokreti*.

irade

Irade je riječ arapskog porijekla i znači *želja, volja, žudnja, naredba*, a ista značenja ima i u savremenom turskom jeziku.

- *Çelik gibi bir iradesi olduğunu da o sırada anladi.* (str. 21)

⁵⁵ Budući da je imenica حَرَكَاتٌ ženskog roda, pluralni oblik će biti حَرَكَاتٌ. O pravilnom pluralu u arapskom jeziku više vidjeti u: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga...*, str. 209.-210.; Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005., str. 234.-235.

و من ذلك الوقت عرف لنفسه إرادة قوية.

U navedenom primjeru na arapskom jeziku upotrijebljena je atributivna sintagma *إِرَادَةٌ قَوِيَّةٌ*, što znači *snažna želja*. U primjeru na turskom jeziku upotrijebljena je sintagma *çelik gibi bir iradesi*, koja također znači *snažna želja*. Vidimo da je imenica irade u turskom jeziku zadržala značenje iz arapskog jezika.

lokma

Lokma je riječ arapskog porijekla te u arapskom jeziku ima sljedeća značenja: *zalogaj, komadić, vrh*.⁵⁶ U savremenom turskom jeziku također znači *zalogaj, komad*⁵⁷.

- **Lokmalarının** ufacık olmasına büyük özen gösteriyordu. (str. 23)

كان يسرف في تصغير اللقمة...

U primjeru na arapskom jeziku imenica lokma upotrijebljena je u okviru genitivne veze *تَصْغِيرُ* *اللُّقْمَةِ* (*smanjenje zalogaja*), gdje je lokma upravni član genitivne veze. U primjeru na turskom jeziku imenica lokma se također nalazi u okviru genitivne veze *lokmalarının ufacık olması* (*sićušni zalogaji*). Kao što možemo vidjeti, zadržano je značenje iz arapskog jezika.

saat

Imenica saat arapskog je porijekla, a znači *sat*. Ova imenica se u istom značenju koristi i u savremenom turskom jeziku, a u nastavku ćemo dati primjer imenice saat iz korpusa.

⁵⁶ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 1359.

⁵⁷ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 661.

- ... *gecenin ilerlemiş bir saatinde yatıncaya kadar yalnızca yatsı namazını kılmakla kalmaz, sürüyle dua okuyup dinin bütün gereklerini yerine getirirdi.* (str. 25)

... و كات ينام في ساعة متأخرة بعد أن يصلي العشاء و يقرأ ألوانا من الأوراد و الأدعية.

U primjeru na arapskom jeziku imenica saat upotrijebljena je u okviru prijedložne fraze فِي سَاعَةٍ

مُتَأَخِّرَةٍ (u *kasnim satima*). Particip مُتَأَخِّرَةٍ (*kasni*) u ovom primjeru vrši funkciju atributa

imenice saat, a prijedlog فِي u ovom primjeru ima značenje lokativnosti. U primjeru na turskom jeziku upotrijebljena je konstrukcija *gecenin ilerlemiş bir saatinde* (u *kasnim noćnim satima*). S imenicom saat upotrijebljen je lokativni nastavak *-de/da*⁵⁸. Spomenuta konstrukcija ima isto značenje kao i u primjeru na arapskom jeziku.

şair

Imenica şair u arapskom jeziku označava *pjesnika, sastavljača /pjesme*⁵⁹, a i u savremenom turskom jeziku ima isto značenje.

- *Herşeyden çok şairin şiir okumasını, erkeklerin babasıyla, kadınların annesiyle konuşmasını dinlemekten hoşlanıyordu.* (str. 23)

... فكان أحب شيء إليه أن يسمع إنشاد الشاعر، أو حديث الرجال إلى أبيه، و النساء إلى أمه.

U primjeru na arapskom jeziku imenica şair javlja se u okviru genitivne veze *إِنْشَادُ الشَّاعِرِ*

(*pjesnikovo recitiranje poezije*), na poziciji drugog člana, a cijela konstrukcija je u funkciji objekta glagola *يَسْمَعُ* (*slušati*). U primjeru na turskom jeziku genitivna veza *şairin şiir okumasını*

⁵⁸ Budući da je imenica saat stranog porijekla u turskom jeziku, ne podliježe pravilima vokalne harmonije.

⁵⁹ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 740.

(pjesnikovo recitiranje poezije) je također u funkciji objekta glagola *dinlemek* (*slušati*), što znači da imenica *şair*, pored podudarnog značenja u oba jezika, vrši istu funkciju u oba jezika.

fetih

Imenica *fetih* arapskog je porijekla, a znači *pomoć, pobjeda, osvojenje, opskrba*⁶⁰. Ova imenica je u turskom jeziku zadržala samo značenje *osvojenja, pokoravanja*⁶¹.

- *İkinci namazından sonra kah birinin kah ötekinin evinde toplanarak islamın mücadelesini, fetihlerini, Antar'ın, Sultan Zāhir Baybars'ın serüvenlerini, peygamberin, din ulularının hayatlarının ya da kimi din kitaplarını okurlardı.* (str. 23/24)

... فإذا صلوا العصر اجتمعوا إلى واحد منهم يتلو عليهم قصص الغزوات و الفتوح، و أخبار عنزة و الظاهر بيبرس، و أخبار الأنبياء و النساك و الصالحين، و كتباً في الوعظ و السنن.

Imenica *فَتْحٌ* je u primjeru na arapskom jeziku upotrijebljena u formi plurala – *الْفُتُوحُ*, u okviru genitivne veze *قِصَصُ الْفُتُوحِ* (*priče o pobjedama*). U primjeru na turskom jeziku imenica *fetih* je upotrijebljena u formi plurala – *fetihler*, također u okviru genitivne veze *islamın fetihleri* (*pobjede islama*), te u funkciji objekta glagola *okumak* (*čitati*). Iako u arapskom jeziku postoji pluralni oblik imenice *فَتْحٌ*, taj oblik nije prešao u turski jezik, već je preuzet oblik singulara, a plural imenice se dobije dodavanjem nastavka za plural u turskom jeziku *-ler/-lar*.

kitap

⁶⁰ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 1092.

⁶¹ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 364.

Kitap je imenica arapskog porijekla koja znači *knjiga*, a isto značenje ima i u savremenom turskom jeziku.

- *Ama özel bir ödeme biçimi ona hepsinden fazla kışkırtıyor, ödevlerini bir yana bırakmasına yol açıyordu: masallar, öyküler ve **kitaplardı** bu.* (str. 40)

... و هذا اللون هو القصص و الحكايات و الكُتُب.

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je pluralni oblik imenice – الكُتُب (*knjige*) koji ima funkciju subjekta u navedenoj rečenici. U primjeru na turskom jeziku upotrijebljen je oblik *kitaplar*, koji je sačinjen od arapske imenice *kitap* te pluralnog sufiksa *-lar*, a također vrši funkciju subjekta u rečenici.

şey

I ova imenica je arapskog porijekla, a znači *stvar, predmet, posao*⁶². U savremenom turskom jeziku glavno značenje imenice *şey* je *stvar*, dakle, značenje je ostalo isto.

- *Ayrıca bunlarla pek ilgisi olmayan bir şey daha öğrendi: yaşlı, kör dedesinin sabah akşam okuduğu duaları bunlar.* (str. 24)

... و حفظ شيئاً آخر لم تكن بينه و بين هذا كله صلة، و هي الأوراد التي كان يتلوها جده الشيخ

الضرب إذا أصبح أو أمسى.

U navedenom primjeru na arapskom jeziku imenica *şey* javlja se u okviru atributivne sintagme *شَيْءٌ آخَرُ* (*druga stvar*), a ta konstrukcija vrši funkciju objekta glagola *حَفِظَ*. U primjeru na turskom jeziku javlja se u okviru fraze *bunlarla pek ilgisi olmayan bir şey daha* (*druga stvar koja nije bila povezana s tim*), koja je također objekt glagola *öğrendi* (*učiti, saznati*). Značenje

⁶² Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 772.

imenice şey je u turskom jeziku ostalo isto kao i u arapskom jeziku, a pored značenja *stvari, predmeta*, koristi se i kao poštapalica.⁶³

dua

Imenica dua arapskog je porijekla, a znači: *zov, molitva, dova, molba*⁶⁴. U savremenom turskom jeziku imenica dua koristi se samo za *molitvu, dovu*.

- ... *gecenn ilerlemiş bir saatinde yatıncaya kadar yalnızca yatsı namazını kılmakla kalmaz, süriyle dua okuyup dinin bütün gereklerini yerine getirirdi.* (str. 25)

... وکات ینام فی ساعة متأخرة بعد أن یصلي العشاء و یقرأ ألوانا من الأوراد و الأدعية

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je plural imenice dua – الأَدْعیة (*molitve*). Singular ove imenice na arapskom jeziku je دُعَاءٌ. Kao što možemo vidjeti, u turskom jeziku je preuzet oblik bez posljednjeg glasa u arapskom jeziku – hemzeta (ء).⁶⁵ U navedenom primjeru na turskom jeziku, imenica dua upotrijebljena je u formi singulara, ali označava kategorijalnu množinu te ima isto značenje kao i u originalu.

davet

Imenica davet u arapskom jeziku ima isti korijen kao i prethodna imenica koju smo naveli – dua. Korijen ovih imenica je **d'y**. Davet u arapskom jeziku ima sljedeća značenja: *zov, molitva, molba, želja, gozba, propaganda*.⁶⁶ Budući da je korijen nosioc značenja u arapskom jeziku, tako

⁶³ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 916.

⁶⁴ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 443.

⁶⁵ Arapski konsonanti 'ayn i hemze su u savremenom turskom jeziku reducirani u izgovoru. O prenošenju arapskih konsonanata 'ayn i hemze u turskom jeziku više vidjeti u: op. cit., Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog...*, str. 21.

⁶⁶ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 443.

je i značenje imenica *dua* i *davet* podudarno. U savremenom turskom jeziku imenica *davet* je od navedenih značenja zadržala samo značenje *poziva*.

- *Bu akşam yemeğine davet anlamına geliyordu.* (str. 29)

و كانت هذه هي الدعوة إلى العشاء.

U primjeru na arapskom jeziku konstrukcija الدَّعْوَةُ إِلَى الْعِشَاءِ (*poziv na večeru*) vrši funkciju subjekta u rečenici. U turskom jeziku imenica *davet* javlja se u okviru konstrukcije *akşam yemeğine davet anlamı* (značenje *poziva na večeru*). Značenje imenice *davet* je isto i u originalu i u prijevodu na turski jezik.

sufi

Imenica *sufi* je arapskog porijekla, a označava *sufiju*, *mistika*. U arapskom jeziku *sufija* je صُوفِيٌّ, arapski sufiks za pridjeve *-iyy* se nije preuzimao prilikom posuđivanja leksike, već je umjesto tog sufiksa produženo posljednje slovo riječi. Tako se umjesto *şūfiyyun* u turskom jeziku koristi *sufi*.

- *Köylüler sufilerin törenlerinden hoşlanırlardı. Toplanarak Allah'ı zikrederler, şiirler de bu toplantılardan eksik olmazdı; ...* (str. 25)

و كان أهل القرية يحبون التصوف و يقيمون الأذكار...

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je infinitiv *pete* vrste glagola u arapskom jeziku التَّصَوُّفُ (*tesavvuf*, *sufizam*), koji vrši funkciju objekta glagola يُحِبُّ (*voljeti*), a u primjeru na turskom jeziku je upotrijebljena konstrukcija genitivne veze *sufilerin törenleri* (*ceremonije sufija*). Unatoč različitim konstrukcijama koje su upotrijebljene, značenje ove imenice je ostalo nepromijenjeno.

cami

Ova imenica arapskog porijekla prisutna je i u bosanskom jeziku. Budući da je posljednje slovo ove riječi ‘ayn, u turskom jeziku je ono otpalo, pri čemu kratki vokal ispred ‘ayna nije promijenilo svoju kvalitetu, te je u turski jezik preneseno u obliku *cami*.

- ... onu arkadaş olarak benimseyen mubassır, yemekten sonra öğle namayı için **camiye** kendisiyle gelmesine izin veriyordu. (str. 39)

... فقد اتخذ العريف صديقا، و أخذ يصطحبه إلى الجامع بعد الغداء ليصلي معه الظهر...

U primjeru na arapskom jeziku javlja se u okviru prijedložne fraze إلى الجامع (*ka džamiji*). U primjeru na turskom jeziku javlja se u okviru konstrukcije *camiye gelmesi* (*dolazak u džamiju*), gdje je zbog glagolske imenice *gelme* (*dolazak*) upotrijebljen dativ -y(e)/-y(a) uz imenicu *cami*. Imenica *cami* ima isto značenje u turskom kao i u arapskom jeziku.

ihmal

Imenica *ihmal* je arapskog porijekla i znači *zanemarivanje, nemar, nepažnja*. Imenica *ihmal* je ustvari infinitiv četvrte vrste glagola u arapskom jeziku. Ova imenica je u savremenom turskom jeziku zadržala značenje iz arapskog jezika.

- Hocanın onu uzun süre ihmal ettiği ve henüz Kitab'ı bitirmemiş diğer öğrencilerle ilgilendiği doğrudu. Ayrıca biraz da dinlenmek için ihmal etmişti onu, üstelik armağan filan da alamamıştı. Dostumuz da bu **ihmal** sayesinde dinlendi... (str. 31)

الحق أن سيدنا أهمله حيناً و عنى بغيره من الذين لم يهتموا القرآن. أهمله ليستريح، و أهمله لأنه لم يتقاض

أجراً على ختمه للقرآن، و استراح صاحبنا إلى هذه الإهمال...

U primjeru na arapskom jeziku imenica *ihmal* upotrijebljena je u okviru prijedložne fraze *إِلَى الْإِهْمَالِ*. U ovom primjeru prijedlog *إِلَى* ima kauzativno značenje, tako da navedena prijedložna fraza znači *zbog zanemarivanja*. U primjeru na turskom jeziku imenica *ihmal* upotrijebljena je sa *saye* (*zahvaljujući zamenarivanju*) u funkciji sastavljene postpozicije.

tüccar

Imenica *tüccar* arapskog je porijekla te znači: *trgovac, prodavač vina, vještak*.⁶⁷ U turskom jeziku imenica *tüccar* zadržala je osnovno značenje iz arapskog jezika – *trgovac, prodavač*.⁶⁸

- *Babası tüccar olup servet kazanmadan önce eşekçiydi.* (str. 41)

كان أبوها حمّارًا ثم أصبح تاجرًا مشريًا...

U primjeru na arapskom jeziku imenica *تاجر* (*trgovac*) je u obliku singulara te je dopuna glagola *أَصْبَحَ* (*postati*). U primjeru na turskom jeziku upotrijebljen je arapski pluralni oblik ove imenice, a to je *تُجَّارٌ* (*trgovci*). Do sada smo kroz primjere nailazili na imenice koje su iz arapskog jezika preuzete u formi singulara, a plural se tvorio tako što se na singular dodao turski sufiks za plural. U ovom primjeru na turskom jeziku vidimo da postoje primjeri kada su se preuzimale arapske imenice u pluralu, a imale su značenje singulara, kao što je slučaj s imenicom *tacir / tüccar*.⁶⁹ *Tacir* u savremenom turskom jeziku ima ograničenu upotrebu. Pluralni oblik *tüccar* je potisnuo imenicu *tacir* te poprimio značenje singulara.

⁶⁷Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 154.

⁶⁸Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe- Sırpça...*, str. 1360.

⁶⁹ U savremenom turskom jeziku postoji određen broj imenica i pridjeva arapskog porijekla koji se tretiraju kao jednina iako predstavljaju pluralne oblike. Neke od tih imenica i pridjeva su: *ihracat* (izvoz), *ameliyat* (operacija), *edebiyat* (književnost), *evlāt* (dijete), *fukara* (siromah) i dr. Više vidjeti u: Op. cit., Ekrem Čaušević, *Gramatika savremenoga turskog...*, str. 66.

kelime

Imenica kelime arapskog je porijekla te znači: *riječ, (kratak) govor, kratka rasprava*.⁷⁰ U savremenom turskom jeziku imenica kelime zadržala je značenje *riječ*.

- *Arada sırada bekçisine bir kelime sorduğu oluyordu, bu gibi durumlarda mubassır ya karşılık veriyor, ya da o zahmete bile katlanmıyordu.* (str. 38)

... و يسأل العريف من حين إلى حين عن كَلِمَةٍ، فيجيبه مرة... .

U primjeru na arapskom jeziku imenica kelime javlja se u okviru prijedložne fraze *عَنْ كَلِمَةٍ* (*za neku riječ*) te vrši funkciju objekta glagola *يَسْأَلُ* (*pitati*). U prijevodu na turski jezik imenica kelime javlja se u okviru konstrukcije *bekçisine bir kelime sorduğu oluyordu* (*pitao je pomoćnika za neku riječ*) te vidimo da je značenje ostalo isto kao i u primjeru na arapskom jeziku.

minare

Imenica minare arapskog je porijekla, a znači *osvijetljeno mjesto, svjetionik, munara, svjetiljka*.⁷¹ Prethodno u radu smo naveli kako je u arapskom jeziku korijen riječi osnovni nositelj značenja, a to ćemo upravo prikazati pomoću imenice minare. Kao što možemo vidjeti, prva dva značenja koja su navedena u rječniku arapskog jezika su *osvijetljeno mjesto* i *svjetionik*. Korijen ove riječi je **nwr**⁷², a iz kojeg je nastala i riječ *nūr*, koja se koristi u savremenom turskom jeziku, a znači *svjetlost*.

- *Okuldan çıktığında eve döneceğine camiye yollandı, arkadaşlarıyla ikinci namazına gitti. Yolunu böyle değiştirip minareye tırmanmaktan, sala veren müezzine katılmaktan hoşlanırdı. İşte o gün de camiye gitti, minareye tırmanarak ezana katıldı.* (str. 42)

⁷⁰ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 1305.

⁷¹ Ibid., str. 1545.

⁷² Osnovno značenje korijena *nwr* je *svjetlost*.

فلما انصرف من الكتاب لم يذهب إلى البيت، وإنما ذهب مع جماعة من أصحابه إلى الجامع ليصلي العصر. وكان يجب الذهاب إلى الجامع، والصعود في المنارة، والإشتراك مع المؤذنين في التسليم...

U primjeru na arapskom jeziku ova imenica se pojavljuje u okviru sintagme الصُّعُودِ إِلَى الْمَنَارَةِ (penjanje na minaret), te vrši funkciju objekta glagola يُجِبُّ (voljeti), a u prijevodu na turski jezik javlja se u okviru sintagme *minareye tirmanmaktan hoşlanırdı* (volio se penjati na minaret). Dakle, vidimo da su i funkcija i značenje imenice minare iste u oba primjera.

müezzin

Imenica müezzin arapskog je porijekla, a znači *mujezin*⁷³. Isto značenje ima i u savremenom turskom jeziku.

- *Okuldan çıktığında eve döneceğine camiye yollandı, arkadaşlarıyla ikinci namazına gitti. Yolunu böyle değiştirip minareye tirmanmaktan, sala veren müezzine katılmaktan hoşlanırdı. İşte o gün de camiye gitti, minareye tirmanarak ezana katıldı.* (str. 42)

فلما انصرف من الكتاب لم يذهب إلى البيت، وإنما ذهب مع جماعة من أصحابه إلى الجامع ليصلي العصر. وكان يجب الذهاب إلى الجامع، والصعود في المنارة، والإشتراك مع المؤذنين في التسليم...

U primjeru na arapskom jeziku imenica müezzin upotrijebljena je u okviru fraze الإِشْتِرَاكُ مَعَ الْمُأَذِّنِ (učestvovati s mujezinom), te vrši funkciju objekta glagola يُجِبُّ (voljeti), a u prijevodu na turski jezik javlja se u okviru fraze *müezzine katılmaktan hoşlanırdı* (volio je biti u prisustvu mujezina koji je...). Imenica müezzin zadržala je značenje u turskom jeziku.

⁷³ U BHS jeziku postoji turcizam *mujezin* koji se i danas koristi, a označava osobu koja poziva na molitvu.

satır

Ova imenica arapskog je porijekla, a znači *mesarski nož, sjecavica, satara*.⁷⁴ U savremenom turskom jeziku imenica satır zadržala je značenje iz arapskog jezika.

- *Elini uzatıp satırı aldı.* (str. 43)

... و أهوى إلى السَّاطُورِ...

U primjeru na arapskom jeziku imenica satır pojavljuje se u okviru prijedložne fraze *إِلَى السَّاطُورِ* (*ka satari*), koja je objekt glagola *أَهْوَى* (*posegnuti za*). U prijevodu na turski jezik imenica satır objekt je glagola *almak* (*uzeti*).

- *Satır yerde, yanında duruyordu...* (str. 43)

و السَّاطُورُ ملقى إلى جانبه...

U primjeru na arapskom jeziku, a i u prijevodu na turski jezik, imenica satır vrši funkciju subjekta u rečenici te je i značenje je ostalo isto.

lanet

Imenica lanet arapskog je porijekla, a znači *kletva, prokletstvo, kazna*.⁷⁵ U savremenom turskom jeziku zadržalo je značenje iz arapskog jezika.

- *Öğrencilerin önünde ikisine de lanetler okuyor, ne kadar yalancı, ne kadar cimri olduklarını söyleyip duruyordu.* (str. 46)

⁷⁴ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 647.

⁷⁵ Ibid., str. 1352.

... و أخذ يلعنُهُمَا أمام الصبيان و يصفهما بالكذب و السرقة و الطمع.

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je prezent glagola لَعَنَ (*proklinjati*), a u prijevodu na turski jezik imenica lanet te sufiks za plural u turskom jeziku *-ler*. Konstrukcija *lanetler okuyor* (čita *kletve*) ima isto značenje kao i glagol *proklinjati* u arapskom jeziku. Kao što možemo vidjeti, ponekad se umjesto glagola može upotrijebiti imenica, a da značenje ostane nepromijenjeno.

Glagolske imenice⁷⁶

hüzünlenme

Glagolska imenica hüzünlenme nastala je od arapske imenice حُزُنٌ, koja je u turskom jeziku poprimila oblik hüzün, zatim denominalnog turskog sufiksa *-la(n)/-le(n)* za tvorbu glagola, te sufiksa *-me/-ma* kojim se označavaju glagolske imenice u turskom jeziku.

- *Ama yine de 'Mekteb'deki yaşamından bugün hatırladıkça gülümsemesine ya da hüzünlenmesine yolaçan yığınla sahne kalmış aklında.* (str. 26)

... و إن كان يذكر من حياته في الكتاب مواقف كثيرة، منها ما يضحكه الآن، و منها ما يحزنه...

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljena je konstrukcija يَحْزُنُهُ (*rastužuje ga*) koja se sastoji od glagola يَحْزُنُ (*tugovati*) i pronominalnog sufiksa za treće lice jednine muškog roda هُ. U

⁷⁶ Glagolske imenice u turskom jeziku su riječi koje imaju prirodu glagola i imenica, tj. mogu imati svoje dopune i dodatke te determinatore, a mogu se i deklinirati. Postoji šest oblika glagolskih imenica u turskom jeziku: *-mak, -ma, -maklık, -(y)iş, -dik* i *-(y)acak*. O glagolskim imenicama u turskom jeziku više vidjeti u: op. cit., Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremena turskog...*, str. 328-344; op. cit., G. L. Lewis, *Turkish Grammar, ...*, str. 167-173.

primjeru na turskom jeziku upotrijebljena je konstrukcija *hüzünlenmesi* (njegovo tugovanje), te vidimo da glagol zamijenjen glagolskom imenicom u turskom jeziku ne mijenja značenje.

PRIDJEVI

hafif

Pridjev hafif arapskog je porijekla te ima sljedeća značenja: *lak, lagan, beznačajan, neznatan, brz, okretan, lakouman, rijedak, vedar i dr.*⁷⁷ U *Tursko-srpskom rječniku* za pridjev hafif navodi se veći broj značenja, a za našu analizu dovoljno je navesti prva tri: *1. lak na težini, 2. lak, koji nije težak i naporan, 3. lakomislen, neozbiljan, vetropirast*⁷⁸.

- ... *çünkü güneşin ağırlığı altında tümüyle uçup gitmemiş hafif, serin bir rüzgarın yüzünü okşadığını şimdi de duyar gibiydi.* (str. 13)

... لأنه يذكر أن وجهه تلقى في ذلك الوقت هواء فيه شيء من البرد الحفيف...

U navedenom primjeru u izvornom tekstu pridjev الحفيفُ atribut je imenice البَرْدُ (*hladnoća*). Ova atributivna sintagma ima značenje *blaga svježina*. U prijevodu na turski jezik pojavljuje se isti pridjev u funkciji atributa imenice rüzgâr (*vjetar*), i to skupa s pridjevom serin (*svjež*). Sintagma hafif, serin bir rüzgâr ima značenje *lagani, svježi vjetar*. Vidi se da je pridjev arapskog porijekla hafif u turskom jeziku zadržao osnovno značenje koje ima u izvornom jeziku.

garip

⁷⁷ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 394.

⁷⁸ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 598.

Garip je riječ arapskog porijekla koja može biti imenica, ali i pridjev. Kao pridjev ima sljedeća značenja: *tudi, strani, neobičan, čudan, nejasan, čudesan* i dr.⁷⁹ U savremenom turskom jeziku kao pridjev znači *čudan, neobičan, rijedan, bizaran*.

- ... *da herkes gibi yemeğini yiyordu, ama her ne hikmetse aklına **garip** bir fikir geliverdi.* (str. 21)

و كان يأكل كما يأكل الناس. و لكن لأمر كت خطر له خاطر غريب!

U primjeru na arapskom jeziku pridjev غَرِيبٌ vrši funkciju atributa imenice حَاظِرٌ (*misao, ideja*), a konstrukcija حَاظِرٌ غَرِيبٌ znači *neobična ideja*. U primjeru na turskom jeziku pridjev *garip* javlja se u okviru konstrukcije *garip bir fikir (jedna neobična ideja)*, te također vrši funkciju atributa imenice *fikir (ideja)*. Kao što možemo vidjeti, pridjev *garip* je u turskom jeziku zadržao značenje koje ima i u arapskom jeziku.

- *Çocukcağız elini uzatır bugüne kadar hiç tanımadığı **garip** bir şeye değdiğini hissetti.* (str. 35)

فما راع الصبي إلا شيء في يده غريب، ما أحسن مثله قط...

U primjeru na arapskom jeziku pridjev غَرِيبٌ je atribut imenice شَيْءٌ (*stvar*), te konstrukcija شَيْءٌ غَرِيبٌ znači *čudna stvar*. U prijevodu na turski jezik također se javlja kao atribut imenice *şey* u konstrukciji *garip bir şey* te ima isto značenje kao i navedena konstrukcija u arapskom jeziku.

sadık

⁷⁹ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 1052.

Ovaj pridjev arapskog porijekla znači *iskren, istinoljubiv, pouzdan*, a u turskom jeziku ima značenja *odan, privržen, istinski*. Dakle, značenje se donekle razlikuje u arapskom i turskom jeziku.

- *En garibi, iki adamın da anlaşmalarına noktası noktasına sadık kalmasıydı.* (str. 38)

و من غريب الأمر أن الرجلين كانا صادقين مصيبين...

U primjeru na arapskom jeziku ovaj pridjev se javlja unutar konstrukcije الرَّجُلَيْنِ كَانَا صَادِقَيْنِ (*dva čovjeka su bili iskreni*), te je zbog imenice الرَّجُلَيْنِ (*dva čovjeka*) u formi duala.⁸⁰ Konstrukcija *sadık kalmak* (*ostati kome vjeran*) ima dopunu u dativu te se u ovdje navedenom primjeru na turskom jeziku javlja u okviru konstrukcije *iki adamın anlaşmalarına noktası noktasına sadık kalmak* (*dva čovjeka su u potpunosti ispoštovali dogovor*).

hüzünlü

Hüzünlü je pridjev nastao od arapske imenice حُزْنٌ, koja je prilagodbom turskom jeziku postala hüzün, i turskog sufiksa *-li* pomoću kojeg se, među ostalima, u turskom jeziku tvore pridjevi. Značenje ovog pridjeva je *melanholičan, tužan*⁸¹. U arapskom jeziku se u istom značenju koristi pridjev حَزِينٌ koji je nastao iz istog korijena kao i imenica حُزْنٌ.

- *Dokunsalar ağlayacaktı babasıysa sakin ve biraz hüzünlü bir sesle: ...* (str. 21)

و أما أبوه فقال في صوت هاديء حزين: ...

⁸⁰ Dual ili dvojina u arapskom jeziku tvori se od osnove imena u singularu tako da se doda nastavak اَن (āni) u nominativu, te nastavak اَيْنِ (ayni) u genitivu i akuzativu. U arapskom jeziku atributi moraju biti u istom rodu, broju i padežu kao i imenica na koju se odnose. U navedenom primjeru imenica رَجُلٌ (*čovjek*) pojavila se u formi duala رَجُلَيْنِ (*dva čovjeka*) te je zbog toga i pridjev صَادِقٌ izražen u formi duala صَادِقَيْنِ.

⁸¹ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 653.

U navedenim primjerima oba pridjeva vrše funkciju atributa imenice *glas* – u primjeru na arapskom jeziku javlja se u okviru konstrukcije صَوْتُ حَزِينٍ (*tužan glas*), a u primjeru na turskom jeziku upotrijebljen je u okviru konstrukcije *hüzünlü bir ses* koja ima isto značenje kao i konstrukcija na arapskom jeziku.

- *Sayedna da bozgun, hüzünlü bir yüzle kalktı.* (str. 45)

... و نهض سَيِّدُنَا فَاَنْصَرَفَ كَثِيْبًا مَحْزُوْنًا.

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je pridjev, ali u drugačijoj formi nego u prethodnom primjeru. Ovdje je upotrijebljen kao particip pasivni, koji u arapskom jeziku također može biti pridjev. Javlja se u konstrukciji اِنْصَرَفَ مَحْزُوْنًا (*otišao je tužan*), a u prijevodu na turski jezik upotrijebljena je konstrukcija *hüzünlü bir yüzle kalktı* (*ustao je tužnog lica*). Kao što možemo vidjeti, pridjev *hüzünlü* ima isto značenje kao i u arapskom jeziku, čak i onda kada se u arapskom jeziku upotrijebi neki drugi oblik korijena riječi.

zayıf

Zayıf je pridjev arapskog podrijetla koji znači: *slab, nemoćan, bolestan, plašljiv, nepotpun* i dr.⁸² U turskom jeziku ima sljedeća značenja: 1. *mršav, suv* (o čoveku ili životinji), 2. *nejak, nemoćan, bolešljiv, slabunjav*, 3. *koji nije čvrst, postojan*⁸³.

- *Okul, zayıf bacaklarının onu taşıyamayacağı kadar uzakta olduğundan, kardeşlerinden birinin omuzunda oraya gittiği anlar gözünün önüne geliyor.* (str. 26)

... و لأنه كان أضعف من أن يقطع ماشيا تلك المسافة.

⁸² Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 846.

⁸³ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 1491.

U primjeru na arapskom jeziku pridjev ضَعِيفٌ javlja se u formi elativa⁸⁴ kao أَضْعَفُ, u značenju *slabiji*, a u rečenici ima funkciju atributa. U primjeru na turskom jeziku pridjev *zayıf* javlja se u okviru konstrukcije *zayıf bacakları (nejake noge)*, gdje pridjev *zayıf* vrši funkciju atributa imenice *bacak (noga)*. Zanimljivo je da se u oba primjera ovaj pridjev javlja u okviru komparativne sintagme.⁸⁵

GLAGOLI

hissetmek

Hissetmek je glagol u turskom jeziku čija je osnova *hiss* porijeklom iz arapskog korijena **ħss**, koji ima mnogo značenja, a neka od najfrekventnijih su: *osjećati, znati, poznavati, shvaćati, primjećivati*.⁸⁶ Glagol *hissetmek* u turskom jeziku ima sljedeća značenja: 1. *osjećati*, 2. *primijetiti, naslućivati, predosjećati*.⁸⁷

- *Çocukcağız elini uzatır bugüne kadar hiç tanımadığı garip bir şeye değdiğini hissetti.*
(str. 35)

فما راع الصبي إلا شيء في يده غريب، ما أحسّ مثله قط...

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je korijen **ħss** u četvrtoj proširenoj vrsti glagola أَحَسَّ, koji znači *osjećati*, te se u ovom značenju najčešće koristi u spomenutoj vrsti. Glagol

⁸⁴ Elativ je posebna forma koja po značenju odgovara našem komparativu, odn. superlativu. Vidjeti u: Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga...*, str. 180.

⁸⁵ Komparacija se u arapskom jeziku izražava navođenjem elativnog oblika pridjeva (أَفْعَلٌ) te prijedloga مِنْ. U primjeru na turskom jeziku također je izražena komparacija konstrukcijom *taşımayaacağı kadar*.

⁸⁶ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 293.

⁸⁷ Op. cit., Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça...*, str. 471.

hissetmek, koji je upotrijebljen u prijevodu na turski jezik, po značenju odgovara glagolu أَحَسَّ koji je upotrijebljen u primjeru na arapskom jeziku.

selamlamak

Glagol selamlamak nastao je iz arapskog korijena **slm**, turskog sufiksa za tvorbu glagola *-la* te sufiksa *-mak* za glagole. Korijen **slm** u arapskom jeziku, pored brojnih značenja koja ima, predstavlja *mir*.⁸⁸

- *Öğrenci her sabah gelip mubassırı selamlıyordu.* (str. 38)

و أخذ الصبي يأتي في كل يوم، فيسلم على العريف...

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je korijen **slm** u prvoj vrsti glagola (سَلِمَ - يَسْلِمُ) te s prijedlogom عَلَيَّ znači *pozdraviti, poselamiti (nekoga)*. Ovom glagolu odgovara glagol *selamlamak*, koji je upotrijebljen u prijevodu na turski jezik, a ima isto značenje kao i navedeni glagol u arapskom jeziku.

cevap vermek

Složeni glagol cevap vermek nastao je od arapske riječi cevap (جَوَابٌ - *odgovor*) te glagola vermek (*dati*). Glagol cevap vermek znači *dati odgovor/odgovoriti*.

- *Dostumuz, hafızlar arasında geçerli olan bölünmeye uyarak, eğer günlerden cumartesiye: 'Bakara suresinden Le tecidenna'ya kadar'; eğer pazarsa: 'Le tecidenna'dan Vema uberrî'ye kadar' diye cevap verirdi.* (str. 38/39)

⁸⁸ O značenjima ovog korijena u arapskom jeziku vidjeti u: op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 670.

وكان الصبي يجيب: "من البقرة إلى لتجدن" في يوم السبت، و من لتجدن" إلى "و ما أبرياء" في يوم الأحد...

U navedenom primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je glagol جَاب u prvoj vrsti, te on odgovara glagolu upotrijebljenom u prijevodu na turski jezik – *cevap vermek*.

- *Bu kez cevap vermedi.* (str. 44)

فَلَمْ يَجِبْ.

U navedenom primjeru upotrijebljena je negacija prošlog vremena koja se tvori od glagola جَاب u prezentu te partikule لَمْ koja se koristi za negaciju. Konstrukcija لَمْ يَجِبْ znači *nije odgovorio*. U primjeru na turskom jeziku također je upotrijebljena negacija ovog složenog glagola, koja se tvori tako da se na glagol *vermek* doda infiks –*me* pomoću kojeg se u turskom jeziku tvori negacija. Konstrukcija *cevap vermedi* znači *nije odgovorio*, te vidimo da je značenje isto kao i u primjeru na arapskom jeziku.

ihmal etmek

Ovaj glagol u turskom jeziku znači *zanemariti*, a nastao je od arapske imenice *ihmal* (*zanemarivanje*) i pomoćnog glagola *etmek* pomoću kojeg se u turskom jeziku tvore složeni glagoli. Imenica *ihmal* u arapskom jeziku predstavlja infinitiv glagola četvrte vrste أَهْمَلَ koji ima isto značenje kao spomenuti glagol *ihmal etmek* u turskom jeziku.

- ... çünkü çocuk aylardır okumayı *ihmal ediyordu.* (str. 39)

لأنّه أَهْمَلْ قراءته منذ أشهر... .

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je ranije spomenuti glagol أَهْمَلْ (*zanemariti*), a u primjeru na turskom jeziku također spomenuti glagol *ihmal etmek*, te vidimo da se značenje podudara.

zannetmek

Glagol *zannetmek* (*misliti*) nastao je od arapske imenice *zann* (*mišljenje*) te pomoćnog glagola *etmek*. Imenica *ظَنَّ* je ustvari infinitivni oblik glagola *يُظُنُّ - ظَنَّ* (*misliti*), koji ima isto značenje kao i glagol *zannetmek*.

- *Paran için en kutsal şeyleri çiğmeyeceğimi, senin önünde üç kere boşadığım bir kadınla yaşayabileceğimi mi zannediyorsun yoksa?! (str. 45)*

أم تَظُنُّ أني في سبيل يديك ما تدفع إليّ أستحل الحرام، و أعيش مع امرأتي طلقته ثلاثا بين يديك ؟

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je glagol *تَظُنُّ* (*misliš*), a na turskom jeziku je upotrijebljena konstrukcija *zannediyorsun* (*misliš*). Vidimo da se značenje ova dva glagola podudara te da je i značenje imenice *zann* u turskom jeziku ostalo isto kao i u arapskom.

zikretmek

Ovaj glagol nastao je od arapske imenice *zikr* te pomoćnog glagola *etmek*. *Zikr* u arapskom jeziku ima sljedeća značenja: *sjećanje, uspomena, spominjanje, spominjanje Božijeg imena, zikr, molitva* i dr.⁸⁹ Značenje koje se najčešće koristi za ovu imenicu u arapskom jeziku je *sjećanje*,

⁸⁹ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 484.

uspomena. U turskom jeziku se imenica *zikir*, a i glagol *zikretmek*, koriste u značenju spominjanja Božijeg imena.

- *Köylüler sufilerin törenlerinden hoşlanırlardı. Toplanarak Allah'ı zikrederler, şiirler de bu toplantılardan eksik olmazdı; ...* (str. 25)

وكان أهل القرية يحبون التصوف و يقيمون الأذكار...

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je plural imenice *zikr* - الأذكار. Uz ovu imenicu upotrijebljen je i glagol أَقَامَ - يُقِيمُ (*obavljati, vršiti*), te konstrukcija يُقِيمُونَ الأذكارَ znači *obavljaju zikir*. U primjeru na turskom jeziku upotrijebljen je glagol *zikretmek*, koji odgovara spomenutoj konstrukciji u arapskom jeziku.

***Proparticipi*⁹⁰**

hatmetmek

Hatmetmek (*pročitati Kur'an od početka do kraja*) je glagol u turskom jeziku koji je nastao od arapske imenice *hatm* (*završiti*) i turskog pomoćnog glagola *etmek*. Ovaj glagol i u arapskom i u turskom jeziku najčešće se koristi s imenicom *Kur'an*. U bosanskom jeziku također postoji turcizam *hatma Kur'ana*.

- *Kuran'ı hatmettiğin gün bana hakkımı verseydi, Allah da seni korudu.* (str. 32)

... قل أنه أعطاني أجري يوم ختمت القرآن لبارك الله له في حفظك...

⁹⁰ Proparticipi u turskom jeziku (*-dik* i *-(y)acak*) su po svojim sintaksičkim funkcijama vrlo bliske glagolskoj imenici na *-ma*. Iznimno su frekventni u atributnoj funkciji. Tvore se dodavanjem sufiksa *-dik* i *-(y)acak* na jednostavnu ili proširenu glagolsku osnovu. O proparticipima u turskom jeziku više vidjeti u: op. cit., Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog...*, str. 344.

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je glagol خَتَّمَ koji znači *završiti*, a objekt tog glagola je imenica الْقُرْآن te konstrukcija خَتَّمْتَ الْقُرْآنَ (*završio si Kur'an*), a u prijevodu na turskom jeziku upotrijebljena je konstrukcija *Kuran'ı hatmettiğin gün* (*dan kada si završio Kur'an*), gdje *Kuran'ı hatmettiğin* vrši funkciju atributa imenice *gün* (*dan*).

adet olmak

Adet je imenica arapskog porijekla koja znači *običaj, navika*.⁹¹ U savremenom turskom jeziku imenica *adet* ima isto značenje.

- *Sayedna kapıyı açarken adet olduğu üzere 'Yâ settar!' diye bağırarak içerdekileri uyardı.* (str. 29)

حتى إذا بلغوا البيت دفع سيدنا الباب دفعا، و صاح صيحته المعتادة: "يا ستار"...

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je particip *المُعْتَادَةُ* (*uobičajen*) koji vrši funkciju atributa imenice *صَيْحَةً* (*vrisak*). Konstrukcija *صَيْحَتُهُ الْمُعْتَادَةُ* znači *njegov uobičajeni vrisak*. U prijevodu na turski jezik upotrijebljena je imenica *adet* te proparticipski oblik glagola *olmak* (*biti*), tako da konstrukcija *kapıyı açarken adet olduğu üzere* ima značenje *kako je običavao dok je otvarao vrata*.

izin vermek

Imenica *izin* arapskog je porijekla, a znači *dozvola, dopuštenje*. Složeni glagol u turskom jeziku *izin vermek* (*dati dopuštenje, dozvoliti*) nastao je od imenice *izin* i glagola *vermek* (*dati*).

- *Annesinin kendisine yasakladığı şeyleri onların yapmasına izin verdiğini hissediyor, bu da onu kızdırıyordu.* (str. 20)

⁹¹ Op. cit., Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski...*, str. 1028.

و أَحَسَّ أَنْ أُمَّهُ تَأْذُنُ لِأَخَوْتِهِ وَأَخَوَاتِهِ فِي أَشْيَاءٍ تَحْظَرُ عَلَيْهِ، وَكَانَ ذَلِكَ يُحْفَظُهُ.

U primjeru na arapskom jeziku upotrijebljen je glagol u prvoj vrsti يَأْذُنُ - أَذِنَ koji uz prijedloge لِ i فِي znači *dozvoliti, dopustiti*. U prijevodu na turski jezik upotrijebljen je proparticip na –dik glagola *vermek*, tako da konstrukcija *annesinin izin verdiğini hissediyor* ima isto značenje kao أَحَسَّ أَنَّ أُمَّهُ تَأْذُنُ , a to je *osjećao je da njegova majka dopušta*.

ZAMJENICE

bazı / bazılar

Bazı je u arapskom jeziku neodređena zamjenica بَعْضٌ koja ima značenje *neko, neki*. Množina ove zamjenice se u arapskom jeziku tvori tako da se uz nju upotrijebi neki od personalizatora, najčešće pronominalni sufiksi. U turskom jeziku koristi se u obliku *bazı*, te možemo vidjeti da je arapski emfatik ض prenesen kao slovo z.⁹²

- *Bazı sahneleri sanki zamanın akışı durmuş gibi bütün çıplaklığıyla gözünün önüne getirir de, bazılarını sanki onlarla hiçbir ilgisi kalmamışcasına siler süpürür.* (str. 18)

... فهي تتمثل بَعْضَ هذه الحوادث واضحة جليا كأن لم يمض بينها وبينه من الوقت شيء، ثم يمحي

منها بَعْضُهَا الآخر كأن لم يكن بينها وبينه عهد.

⁹² Za vrijeme osmanskog turskog jezika arapsko slovo ض bilježilo se kao slovo z, a neki od primjera su: *zayıf* od ضَعِيفٌ (nemoćan, slab), *zabit* od ضَابِطٌ (oficir) i dr.

U primjeru na arapskom jeziku zamjenica بَعْضُ الْحَوَادِثِ javlja se u okviru genitivne veze (neki događaji), a u primjeru na turskom jeziku vrši funkciju atributa imenice *sahne*. U turskom jeziku postoji i pluralni oblik ove zamjenice, a to je *bazıları*, gdje sufiks *-ları* ustvari mijenja imenicu na koju su odnosi sama zamjenica.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada je prikazivanje izvornih arapskih riječi u romanu *Günlerin Kitabı*, koji je ustvari prijevod romana *Dani* poznatog arapskog spisatelja Tahe Huseina. Pristup ovoj temi zasniva se na činjenici da savremeni turski jezik u svom vokabularu sadrži veliki broj riječi različitih vrsta koje potječu iz arapskog jezika, što je rezultat dugotrajnog utjecaja arapskog jezika. Upravo zbog velikog broja riječi na koje smo naišli pri obradi korpusa, nismo se ograničavali na određenu vrstu riječi, već smo ovaj rad koncipirali na način da smo pronađene riječi razvrstali po posebnim poglavljima, a to su imenice, pridjevi, glagoli te zamjenice.

Prije analize pronađenih podudarnih riječi, prvo poglavlje posvetili smo kratkom historijskom pregledu kontakta između arapskog i turskog jezika, s ciljem da pokušamo približiti razloge zbog kojih je uopće došlo do leksičkog posuđivanja iz arapskog u turski jezik.

Najfrekventnije riječi koje su se podudarale u izvornom tekstu i prijevodu na turski jezik su imenice. Imenice koje smo pronašli u prijevodu romana na turski jezik zadržale su značenje iz arapskog jezika, izuzev riječi *hasır*, koja je u arapskom jeziku imenica u značenju *tkanina*, *prekrivač*, a u turskom jeziku pridjev u značenju *pletan*. Također, među navedenim imenicama izvjestan je broj onih koje su u izvornom tekstu na arapskom jeziku u formi plurala, dok su u prijevodu na turski jezik izražene u obliku arapskog singulara s turskim sufiksom za množinu – *ler/-lar*, što se može navesti kao primjer integriranosti arapske leksike u sistem turskog jezika u kojem se one ponašaju kao i sve druge turske imenice.

Arapske imenice prilagodile su svoju fonetsku sliku turskom jeziku na nivou konsonanata, budući da turski jezik nije mogao primiti glasove koje nema u svom sistemu. Zbog toga arapske imenice ne podliježu zakonu vokalne harmonije.

Što se tiče pridjeva, najfrekventniji u prijevodu na turski jezik bio je pridjev *garip* koji je, kao i ostali pridjevi koje smo naveli u radu, zadržao značenje iz arapskog jezika. Vidjeli smo da je kod nekih riječi došlo i do glasovne promjene u periodu preuzimanja leksike, kao što je slučaj s pridjevom *zayıf*, gdje je slovo *z* u turskom jeziku zamijenilo arapski emfatik ض kojeg nema u

turskom jeziku. Na osnovu toga možemo zaključiti da su se prilikom preuzimanja riječi prilagođavale turskoj glasovnoj strukturi.

Složeni glagoli koje smo pronašli u korpusu tvore se od arapske imenice (*masdara*) ili pridjeva te turskog pomoćnog glagola *etmek* ili *olmak*. U ovom poglavlju uvrstili smo i primjere proparticipa koje smo pronašli u korpusu, budući da su infinitne forme glagola, od kojih su proparticipi najfrekventniji, specifičnost turskog jezika.

Pored imenica, pridjeva i glagola, u korpusu smo naišli i na zamjenicu *bazi*, koja je također doživjela glasovnu promjenu, kao i već spomenuti pridjev *zayıf*.

Također, željeli bismo ukazati i na to da smo nailazili na primjere istih korijena koji se nisu podudarali morfološkim oblikom. Primjeri za to su arapski particip *muhtāğ* u značenju *onaj koji ima potrebu* te turska imenica *ihiyaç* u značenju *potreba*, kao i arapski glagol *la 'ana* u značenju *prokleti nekoga* te turska imenica *lanet* u značenju *proklinjanje*. Ovdje možemo vidjeti da upotreba različitih oblika ne mijenja značenje onoga što je napisano u izvornom tekstu.

Analizom korpusa obuhvatili smo samo jedan dio romana te uvidjeli da je unatoč purifikaciji jezika prisutnost arapskih riječi u turskom jeziku veoma izražena te se nadamo da smo ovim radom donekle uspjeli prikazati prisutnost arapskih riječi u savremenom turskom jeziku.

LITERATURA

- Buckley, Ron, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, Librairie du Liban Publishers, Paris, 2004.
- Čaušević, Ekrem, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna zaklada, Zagreb, 1996.
- Duraković, Esad, *Poetika arapske književnosti u SAD : prožimanje književnih tradicija*, Connectum, Sarajevo, 2005.
- Duraković, Esad, *Prolegomena za historiju književnosti orijentalno-islamskog kruga*, Connectum, Sarajevo, 2005.
- Dursunoğlu, Halit, *Türkiye Türkçesindeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları*, http://turkishstudies.net/Makaleler/2073112641_11DursunogluHalit-edb-145-155.pdf, pregledano: 5. april 2019.
- Đinđić, Marija, *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Gür, Ayşen, *Günlerin Kitabı*, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Hısayn, Tāhā, *al- 'Ayyām*, al-Qāhira, Mu' assasa Hindāwi li al-ta' līm wa ' al-ṭaqāfa, 2014.
- Husein, Taha, *Dani*, s arapskog preveo Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 1998.
- Husein, Taha, *Dani*, s arapskog preveo Nijaz Dizdarević, Svjetlost, Sarajevo, 1979.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Historija Osmanske države i civilizacije 2*, autori tekstova Mübahat S. Kütükoğlu ... (et al.) ; prevodioci Kerima Filan ... (et al.), Orijentalni institut, Posebna izdanja, XXIX, Sarajevo, 2008.
- Lewis, G. L., *Turkish Grammar*, Oxford University Press, New York, 1985.
- Moya, Sebastian, *The History of Arabic Loanwords in Turkish*, https://www.swarthmore.edu/sites/default/files/assets/documents/linguistics/2009_smoya.pdf, pregledano: 5. april 2019.
- Muftić, Teufik, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 2004.
- Muftić, Teufik, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999.

- Nametak, Fehim, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut, Posebna izdanja, XL, Sarajevo, 2013.
- Sikirić, Šaćir, Pašić Muhamed, Handžić, Mehmed, *Gramatika arapskog jezika*, Državna štamparija u Sarajevu, Sarajevo, 1936.
- Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1985.
- Tanasković, Darko, Mitrović, Anđelka, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
- Vonić, Maja, “Mladoturska revolucija”, u: *Essehist : časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 3., No. 3., Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek, 2011., str. 53.-60.